

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Щодо перспектив вітчизняного експорту в Китай

1. За даними 2017 р. 55% вітчизняного експорту в Китай є сировинним, 46,7% – це експорт агропродовольчих товарів (сировина та продукти переробки) і тільки 8,3% – продукція приладобудування. Результатом розвитку торгівлі з Китаєм для України може стати посилення сировинної орієнтації експорту та посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів. Імовірність такого сценарію зростає з огляду на несиметричність тарифних режимів України та Китаю, що створює нерівні умови у взаємній торгівлі – більш вигідні для Китаю.

2. Перспективи вітчизняного експорту сировинних сільськогосподарських товарів насамперед пов'язані із розвитком експорту кукурудзи (відповідно до кредитної угоди 2012 р. між Державною продовольчо-зерною корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю) та соєвих бобів (особливо з огляду на можливість заміщення сої із США на ринку Китаю, що відкрилася унаслідок торговельних суперечок між США та Китаєм у 2017–2018 рр.).

3. Найбільш перспективним видається розвиток вітчизняного експорту товарів тваринного походження і переробної промисловості сільського господарства. Стратегією торговельної політики України у торгівлі з Китаєм має стати перехід до експорту агропродовольчих продуктів з більшою часткою доданої вартості, насамперед солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп та соєвої олії. Із зростанням добробуту населення в Китаї збільшується споживання молочних продуктів, тому українські виробники, які отримали дозволи на експорт молочної продукції в Китай, мають непогані перспективи. Перспективним є також ринок м'яса птиці та яєць.

4. Розвиток експорту промислової сировини визначатиметься попитом китайських металургійних потужностей на руди та концентрати залізни. Динамічно зростає експорт до Китаю вітчизняних турбореактивних двигунів, електричних двигунів та генераторів, напівпровідникових приладів, електричних трансформаторів, приладів та апаратів оптичних, фотографічних, медичних, тому хоча китайських імпорту у цих товарних групах перевищує вітчизняний експорт у Китай, український виробник знайшов свою перспективну нішу на китайському ринку.

Щодо ризиків лібералізації режимів торгівлі з Китаєм

1. У разі проведення переговорів щодо створення ЗВТ між Китаєм та Україною слід усвідомлювати їх складний характер і непоступливість китайської сторони щодо відкриття ринків сільськогосподарських товарів. Крім того, навіть якщо українській стороні вдасться покращити умови доступу до китайського ринку сільськогосподарських товарів, існує небезпека закриття цих ринків у будь-який момент, адже, відповідно до статті 16 Закону про іноземну торгівлю КНР, імпорту продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції може бути обмежений, якщо цього вимагатимуть обставини.

2. Розмір нульових тарифних квот на експорт вітчизняних сільськогосподарських товарів у Китай стане ключовим у переговорах щодо ЗВТ між Україною та Китаєм. Інша особливість угод про ЗВТ, які укладає Китай з країнами – експортерами сільськогосподарської продукції, полягає у тому, що вони містять розділ щодо спеціальних сільськогосподарських захисних заходів. Очевидно, що симетричним заходом, який українська сторона може відстоювати у переговорах, видається впровадження захисного механізму на окремих ринках товарів легкої промисловості.

3. Ураховуючи високі ризики погіршення торговельного балансу країни внаслідок лібералізації торгівлі з КНР, створення ЗВТ з Китаєм на

сучасному етапі розвитку України не видається доцільним. Наразі Україні варто укласти з Китаєм двосторонню інвестиційну угоду, які КНР практикує до початку переговорів про створення ЗВТ.

Щодо ризиків інвестиційних угод з Китаєм

1. Китайські угоди про вільну торгівлю відзначаються своїм зв'язком із двосторонніми інвестиційними угодами. Важливо, щоб після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель в Україні були враховані особливості вкладення китайських інвестицій у сільське господарство інших країн світу. А полягають вони у тому, що Китай використовує природний потенціал інших країн та їх технології для диверсифікації джерел власного імпорту продовольства. При цьому створюється система стимулів для залучення китайських компаній до кожної ланки ланцюга постачання імпортних товарів з метою отримання повного контролю над ланцюгом поставок імпорту сільськогосподарських товарів. Міністерство сільського господарства Китаю має угоди з двома урядовими банками щодо надання фінансової підтримки сільськогосподарським іноземним інвестиційним проектам, а саме, з Експортно-імпортним банком Китаю та Китайським банком розвитку, що створить китайським інвесторам конкурентні переваги на внутрішньому агропродовольчому ринку України.

2. До кредитних та інвестиційних угод з Китаєм треба ставитися вкрай обережно. Китай виділяє кредити, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, таким чином забезпечуючи підтримку свого промислового сектора і значні обсяги експорту. Наприклад, в інфраструктурних проектах китайська сторона завжди наполягає на залученні тільки китайського генпідрядника, тобто на використанні китайських матеріалів і робочої сили, що дає можливість підтримувати промисловий і будівельний сектори КНР. Така модель китайських інвестицій не може бути вигідна Україні, оскільки вона не спрямована на розвиток внутрішнього

виробництва, створення робочих місця для українців і національних продуктів із високою доданою вартістю.

Щодо зниження ризиків посилення залежності від китайського імпорту

1. Імпортозалежність національної економіки поки що велика і без помітних ознак щодо зменшення. Впродовж 2013–2017 рр. співвідношення між імпортом і ВВП збільшилось з 0,51 до 0,56. Темпи виходу економіки із кризи, яка мала місце впродовж 2013–2015 рр., залишаються повільними, що викликає необхідність пошуку засобів стимулювання ділової активності та збільшення внутрішнього виробництва. Одним із таких засобів є лібералізація зовнішньоторговельних відносин, зокрема із Китайською Народною Республікою – другою світовою економікою. Це може посприяти розвитку експортної діяльності, але водночас і прискорить експансію китайських товарів на внутрішньому ринку.

2. Упродовж останніх 15 років імпорт китайських товарів до України збільшується як в абсолютному, так і у відносному вимірах. У вартісних одиницях у 2018 р. він оцінюється в межах 13%, а у фізичних одиницях є значно більшим, оскільки китайський імпорт характеризується відносною дешевизною. Дуже ймовірно, що він зростатиме і надалі, чому сприяє експансіоністська політика китайського уряду, зокрема в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

3. Китайський імпорт відрізняється великою часткою промислових, високотехнологічних товарів зі значною питомою вагою доданої вартості. Також суттєва і присутність в імпорті товарів кінцевого споживання, у т.ч. – відомих світових брендів. Широким також є асортимент товарів китайського імпорту, особливо промислового. Китайські промислові товари присутні практично в кожній чотиризначній товарній групі за УКТЗЕД. Найбільші обсяги імпорту припадають на: телекомунікаційне обладнання (особливо мобільні телефони); електронні вироби (комп'ютери); товари легкої

промисловості (іграшки, взуття); чорні метали (плакований прокат з вуглецевої сталі).

4. Під час переговорного процесу з китайською стороною щодо лібералізації взаємної торгівлі необхідно дотримуватись ряду принципів: 1) насамперед зменшити мито на сировину, обладнання, комплектуючі, й у останню чергу – на готові споживчі товари; 2) пріоритетно зберегти тарифний захист виробництв, які технологічно пов'язані (як постачальники сировини або як споживачі продукції) із вітчизняними висококонкуренентоспроможними секторами (зерновим господарством, олійно-жировою галуззю, птахівництвом, металургією тощо), це, наприклад, виробництво тракторів, отрутохімкатів, добрив, обладнання для харчової промисловості, виробництво упаковки тощо; 3) зберегти захист виробництв, за якими китайська сторона має найбільші конкурентні переваги (готовий одяг, взуття, лампи (світильники) та освітлювальне обладнання тощо).

5. У разі укладання ЗВТ із Китаєм в тексті угоди необхідно передбачити захист: як споживачів китайської продукції – від неякісних і фальсифікованих виробів, так і вітчизняних виробників – від дешевих товарів китайських конкурентів. На сьогодні Китай є основним постачальником неякісних товарів і товарів із порушенням авторських прав на вітчизняний внутрішній ринок. Переговорний процес щодо укладання угоди про ЗВТ є слушною нагодою, щоби припинити доступ неякісній та незаконній продукції. Першою умовою є обов'язкова сертифікація продукції, що імпортується до України в авторитетних сертифікаційних центрах, оскільки фіксуються непоодинокі випадки отримання китайськими експортерами фальшивих сертифікатів.

6. В угоді про ЗВТ повинен бути прописаний механізм захисту місцевих виробників. Прикладами такого захисту можуть стати захист китайських виробників молочних товарів від новозеландського імпорту, а також новозеландської легкої промисловості від китайського імпорту.

Механізми захисту, які прописані, зокрема в угоді про ЗВТ між Китаєм і Новою Зеландією, становлять: 1) застосовування додаткового мита для обсягів імпорту, що перевищували критичний рівень (*trigger level*); 2) контрольний проміжний механізм захисту (*a mid-term review mechanism*); 3) перехідний період терміном до 10 років; 4) постійний моніторинг стану місцевих виробників.

7. В умовах ЗВТ виробники «чутливих» секторів повинні шукати нові ніші на внутрішньому ринку. При цьому їм доцільно зосередитися на виробництві продукції, комплементарної до імпорту. Споживачі отримують доступ до більш якісної продукції, а місцеві виробники або підтягнуться до рівня імпорту, або переорієнтуються на випуск комплементарної продукції.

Щодо активізації промислової політики

1. При оцінці сучасного стану та перспектив українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері виявлено, що натепер в Україні відсутня стратегія стосовно подальшого розвитку відносин із Китаєм та практична реалізація документів, які вже укладено. Проте Україна все ще володіє низкою технологічних та науково-виробничих можливостей, які становлять інтерес для Китаю в контексті потреб розвитку передових галузей його економіки, а також реалізації важливих стратегічних проєктів у різних сферах.

2. У процесі дослідження основних підходів та принципів промислової політики України та Китаю виявлено, що рівень сучасного розвитку вітчизняної промисловості суттєво відстає від китайської, а у стратегічних документах розглядаються різні цілі та механізми їх досягнення. Тобто сьогодні Україна перебуває на початковому етапі формування власної стратегії розвитку smart-промисловості. Саме на цьому етапі доцільно акумулювати та осмислювати світовий досвід, аналізуючи та узагальнюючи

практику урядів та бізнесу інших країн щодо реалізації нової промислової стратегії розвитку.

3. У процесі формування переліку пріоритетних видів економічної діяльності українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері запропоновано активізувати співпрацю – насамперед у науково-технічній сфері. З огляду на науково-технічну співпрацю, пріоритетними напрямками у розвитку двосторонніх відносин між Україною та КНР насамперед мають стати проєкти, націлені на випуск продукції з високою доданою вартістю, зокрема: космічної та авіаційної продукції; машинобудівної продукції; енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням альтернативних видів енергії; нових матеріалів; високотехнологічних медичних апаратів. Також важливий напрям для України становить розширення інфраструктурних проєктів та залучення китайських інвесторів до модернізації житлово-комунальної інфраструктури країни, окремих промислових підприємств тощо.

4. З метою поглиблення українсько-китайського співробітництва у космічній сфері запропоновано активно залучатися підтримкою китайських компаній, збільшуючи кількість комерційних замовлень стосовно діяльності у космічній галузі; створити пільгове оподаткування для підприємств космічної галузі та тих, які інвестують кошти у розвиток науки; створити умови для зменшення термінів окупності інвестиційних проєктів космічної галузі шляхом уведення проєктного фінансування; підвищити ефективність використання космічного потенціалу України для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного та науково-освітнього розвитку суспільства; запровадити прозору систему інформаційної відкритості космічної діяльності щодо розподілу інвестиційних коштів, інформувати інвесторів про перспективи та очікувані результати діяльності, публічно виставляти фінансові показники діяльності наукоємних підприємств.

5. Серед можливих варіантів двостороннього співробітництва в авіаційній сфері – з метою залучення китайських інвестицій – доцільно запропонувати ідею обміну частинами акцій між крупними підприємствами України та Китаю. На такій основі можна забезпечити паритетний характер співробітництва та взаємний контроль за практикою збуту та діяльності на тих чи інших ринках.

6. У галузі машинобудування перевагу краще віддати спільному виробництву двох країн. Україна, що переживає індустріалізацію, не може обійтися без розвитку сучасного вітчизняного машинобудування. Водночас вітчизняні підприємства володіють широкою сировинною базою для її розвитку: від руди – до надтвердих матеріалів. А співробітництво з КНР сприятиме залученню інвестицій, інноваційних та управлінських технологій. Науково-технічні бази двох країн мають взаємодоповнюючий характер і передбачають можливості розробки нових та перспективних зразків машинобудівної продукції.

7. Залучення китайських виробників із виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням альтернативних видів енергії доцільно здійснювати шляхом створення спільних підприємств, чи перенесення китайських підприємств в Україну. Це становитиме досить високі перспективи для розвитку не лише енергозберігаючих технологій, а й цього виду транспорту на вітчизняному ринку. Від такого співробітництва виграє не лише наша країна, а й китайські виробники. Ефект такого співробітництва для України – це створення нових робочих місць, надходження до державного та місцевих бюджетів, будівництво нових, енергоефективних виробництв та відповідної інфраструктури по всій країні та, врешті-решт, – позитивні екологічні наслідки. Для китайських інвесторів створення чи перенесення виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням альтернативних видів енергії в Україну дасть змогу розширити ринок збуту не лише в Україні, а й у країнах ЄС.

8. Для того щоб залучити китайських інвесторів у науково-технічне співробітництво за напрямом виробництва нових матеріалів, держава повинна розвивати власну фундаментальну та прикладну науку, створювати попит на високотехнологічну продукцію. Тобто нові перспективи співпраці у сфері виробництва нових матеріалів відкриються для нас лише тоді, коли Україна розпочне розвивати сучасну фундаментальну та прикладну науку, особливо п'ятого та шостого технологічних укладів.

9. Інноваційний потенціал України стосовно двостороннього співробітництва у сфері виробництва високотехнологічних медичних апаратів об'єктивно поки залишається високим, особливо зважаючи на такі важливі показники, як генерація нових ідей та нових технологій. Крім того, у світових дослідницьких центрах працює багато фахівців з України, що є красномовним аргументом. Аби не втратити шанс залишатися інноваційною державою, Україні необхідно будувати з Китаєм міцні партнерські стосунки, адже, як відзначають китайські лідери, коли пропонують світові універсальну філософію «спільної долі» людства та ініціативу «Один пояс, один шлях»: технології не зупинити, а отже, варто використовувати їх із більшою віддачею, щоб разом вирішити проблеми, які стоять перед світовою спільнотою.

Щодо активізації українсько-китайського співробітництва у сфері інновацій

1. Промислові підприємства КНР, які працюють на інноваційних засадах, виробляють понад 34,0% інноваційної продукції на світовій арені, а для їх розвитку китайський уряд створює особливі інвестиційні умови. На відміну від КНР промисловість України, що розвивається на інноваційних засадах, лише здійснює вплив на наявність існуючих проблем, сприяючи їх зменшенню. Попри існування проблем, найбільша кількість інноваційно активних підприємств зосереджена у галузі з виробництва харчових

продуктів, напоїв і тютюнових виробів, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, а також у виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Незначна кількість зосереджена у галузях, які займалися інноваційною діяльністю (галузь з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції). Отже, головним пріоритетом розвитку країни повинна стати інноваційна складова розвитку пріоритетних галузей – як основна умова конкурентної економіки.

2. Аналіз розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств КНР та України показав, що, пріоритетними видами економічної діяльності в межах українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері на інноваційних засадах виступають виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; металургійної продукції, готових металевих виробів, крім машин і устаткування; меблів, іншої продукції, ремонту й монтажу машин та устаткування; виробів з деревини; виробництво паперу та поліграфічна діяльність, виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів тощо.

3. КНР підтримує та фінансує створення технопарків за певними видами наукової діяльності у країні з українськими НДІ. Зокрема, відкрито Українсько-китайський технопарк у м. Шанхай (2011 р.), що передбачає співпрацю в галузі морських наук і технологій, біомедицини, аерокосмонавтики, основних джерел енергії та ін.; створено «Китайсько-український центр науково-технічного співробітництва» у м. Харбін (2016 р.) – як платформу для наукового співробітництва за окремими напрямками (електрозварювання). Таким чином, цн передбачає, що процес створення інноваційної економіки в Україні має бути комплексним та узгодженим. Адже успіх гарантований лише за умов тісної взаємодії науково-дослідного та підприємницького секторів, а також їх державної підтримки та координації

З метою активізації українсько-китайського співробітництва в інноваційній ній сфері необхідно:

– переглянути незавершені нормативно-правові документи, поновити ті, що є актуальними, а також розробити нові державні цільові програми:

1) відповідно до *Концепції створення індустріальних (промислових) парків*, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 447-р. від 1 серпня 2006 р., було започатковано розвиток цього виду діяльності в нашій країні, визначено механізм та послідовність дій із реалізації державної політики у сфері створення та розвитку індустріальних (промислових) парків, гарантувалися широкі можливості для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

У 2013 р. ухвалено Закон України «Про індустріальні парки». З метою подальшого розвитку індустріальних парків в Україні у першому читанні прийнято за основу проєкт законодавчого пакету (№№ 2554 а-д та 2555 а-д), що запроваджує податкові та митні інвестиційні стимули для нових вітчизняних промислових підприємств. Реалізація означених напрямів, які сприятимуть створенню та розвитку мережі індустріальних парків на території України, сприятиме активізації інвестиційної діяльності, розвитку реального сектора економіки, створенню нових високотехнологічних виробництв і робочих місць, збільшенню обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції;

2) необхідно зазначити, що, на відміну від індустріальних парків, в Україні відсутнє інституційно-правове забезпечення щодо функціонування кластерів, тому до основних завдань *функціонування кластерів* в Україні слід віднести: створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо їх створення та функціонування, зокрема на законодавчому рівні визначити такі поняття як «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні); розвиток кластерних зв'язків та

мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні за видами економічної діяльності кластери; формування та просування кластерних ініціатив; розвиток людського капіталу; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розроблення програм розвитку постачальників; розміщення державного замовлення на продукцію підприємств кластера; контроль якості продукції та послуг, які постачаються виробниками кластера в рамках програми державної закупівлі; програми розвитку конкурентного середовища; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади із суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері; формування співробітництва у середині кластера та ін.); збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів; реалізація ефективної кластерної політики можлива в контексті комплексу заходів щодо суттєвого покращення інвестиційного клімату; розроблення моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, насамперед забезпечення території необхідною інфраструктурою; законодавче визначення механізму створення транснаціональних кластерів. Зокрема, укладання на рівні урядів країн – учасниць двосторонніх угод про створення транснаціональних кластерів, узгодження стратегій і планів розвитку національних частин транснаціональних кластерів. Китайський досвід функціонування таких структур свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво країн-учасниць, стимулювання ділової активності, приплив інвестицій і вирішення проблем зайнятості;

3) в Україні діють окремі законодавчі акти, що визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування *технологічних парків*.

Зокрема, Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XI від 16.07.1999 р. було визначено правові, економічні засади щодо функціонування технологічних парків за рахунок уведення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності. У 2005 р. деякі найважливіші статті законів, які регулювали діяльність технопарків, було скасовано. Згодом часткове відновлення системи преференцій спостерігається за такими позиціями, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від сплати ввізного мита; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 150 календарних днів.

Наразі ситуація в технопарках є вкрай складною. Тому, на нашу думку, необхідно невідкладно вжити заходи за такими напрямками, як:

– вдосконалення чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» та впровадження заходів державної підтримки розвитку технопарків; посилення кадрового потенціалу; надання державної фінансової підтримки для розвитку технопарків та оновлення матеріально-технічної бази; розроблення ефективного механізму взаємодії науки – бізнесу – влади, у тому числі через систему електронного урядування та створення онлайн-сервісу; інтернаціоналізація вітчизняних технопарків та їх включення до глобальних інноваційних мереж шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками; здійснення досліджень стосовно перспектив розвитку технопарків, розроблення на їх основі програм та систем оцінювання результатів їх функціонування та ін.

– створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення китайських та вітчизняних інвесторів щодо розвитку спільних промислових підприємств на інноваційних засадах у пріоритетних видах економічної діяльності.

– розробити спільні українсько-китайські проекти на замовлення урядів країн у космічній та авіаційній промисловості; виробництві машинобудівної продукції; виробництві нових матеріалів та генериків, а також ІТ-технологій.